

МАЙСТЕРНІСТЬ ВЗАЄМОВІДНОСИН ЯК МЕТА ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Хвостиченко О. М.

кандидат військових наук, доцент,
Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство,
м. Харків, Україна

Розглянуто питання взаємовідносин як предмета духовно-інтелектуального виховання: їх значення в житті людини, основні види, ступені розвитку та правила формування. Показана необхідність навчання цим питанням через окремий предмет шкільної програми для цілеспрямованої підготовки молодих людей до самостійного життя.

Ключові слова: виховання, взаємини, почуття, дружба, кохання.

The issues of relationships as a subject of spiritual and intellectual education are considered: their significance in human life, main types, stages of development and rules of formation. The necessity of teaching these issues through a separate subject of the school curriculum for the purposeful preparation of young people for an independent life is shown.

Keywords: education, relationships, feelings, friendship, love.

Взаємини — це найцінніше, що є у світі людей. Спілкування — невід’ємна, дуже важлива частина життя і вона повинна приносити радість, стан щастя. Тому взаємини не винні пускатися на самотпів, залишатися благим побажанням. Щоб взаємини у людей насправді були стабільними, душевними, надихали, їм потрібно приділяти значну увагу.

Соціопитування свідчать про те, що взаємини — це одна з найбільш цінних сфер життя, в той же час за даними статистики близько 80 % людей почувуються самотніми, більшість злочинів на побутовому ґрунті відбувається між близькими людьми, більшість шлюбів розпадається протягом першого року. Таким чином, існує суперечність між бажаним та реальним [1].

Мета статті — базуючись на проведених дослідженнях проаналізувати зміст різних видів взаємовідносин людини з оточенням, та надати первинні рекомендації щодо правил їх формування та подальшого розвитку в системі освіти.

Зазвичай взаємини формуються самі собою під час спілкування за місцем проживання, навчання, роботи. Діти при побудові взаємин спираються на приклад батьків та інших авторитетів. Людина бачить, як інші спілкуються між собою, та намагається копіювати, переймати те, що подобається. Але не завжди взаємини, які оточують людину є позитивними та заслуговують на її увагу, а тим більше на копіювання. Навіть стосун-

ки батьків можуть бути невзірцевими, адже їх теж ніхто цілеспрямовано не навчав будувати взаємини. Але в умовах, коли кращих прикладів немає або вони рідкісні, людина копіює те, що бачить. Це суттєво відбивається на всьому наступному житті. Адже від того, наскільки людина вміє спілкуватися, залежать її можливості побудови особистого життя, набуття друзів, отримання цікавої перспективної роботи, вирішення маси життєвих питань щодня. Отримані в дитинстві блокуючі комплекси, помилкові установки та переконання призводять до того, що людина упускає безліч можливостей, що виникають у житті. Звідси незадоволеність більшості людей тим, що відбувається у взаєминах. Вони не розуміють, як цілеспрямовано змінювати себе на краще для кращих взаємин. Отже, взаємини можуть бути як основним джерелом радості, щастя, так і причиною сильних страждань, якщо цілеспрямовано не приділяти їм належної уваги, пускати на самоплив [2].

Однією з основних причин є ненавченість людей. Сучасна система освіти не виділяє час у освітніх програмах для навчання будувати взаємини, немає загально визнаної системи правил, наукових дисциплін, державних програм, які б поставили формування гідних взаємин за мету, а саме цього не вистачає [3]. Лише іноді це питання якимось вирішується на рівні приватної ініціативи, діяльності новаторів. Цілеспрямоване вивчення цієї сфери та формування необхідних переконань, якостей, навичок можуть дати людині кращі результати у житті. Тому в системі духовно-інтелектуального виховання та навчання питанням взаємин має приділятися значна увага [3].

Розглянемо основні напрямки. Насамперед, людині треба дати розуміння важливості взаємовідносин, їх ролі у її житті, того, що взаємовідносинам можна і треба вчитися. У учнів має з'явитися мета — сформувати такі взаємини, які б гріли серце, окриляли, посилювали радість життя, підвищували ефективність діяльності. Учень має надихнутися метою — вийти на найкращі стосунки, які тільки можуть бути між людьми. Крок за кроком педагог має формувати душевні взаємини, постійно зміцнювати, поглиблювати, пробуджувати найкращі почуття: глибоку повагу, щиру подяку, справжню відданість і надійність, дружбу, любов, що окрилює. Результатом цього має стати розповсюдження між оточуючими людьми найвищої етики, втілення людської гідності та шляхетності без брехні та фальші, омани та зрад [4].

Взаємини пронизують усі сторони життя: *особисте життя* (родина, ін.) та *оточення* (друзі, знайомі, навчальні, трудові, творчі колективи), визначають стан (радість чи страждання), стійкість у суспільстві та ефективність вирішення життєвих завдань (допомога, підтримка іншими людьми). В ідеалі взаємини мають бути: на рівні почуттів — з близькими (найбільша складова щастя), на основі високої етики, доброзичливості та взаємопосилення — з рештою.

Найбільш успішно взаємини розвиваються серед приблизно рівних за рівнем духовного розвитку людей. Часом взаємини набувають нестерпного характеру, приносять лише негатив, страждання, біль, заходять у глухий кут — через великий духовний розрив, коли люди не можуть зрозуміти один одного. Такі взаємини треба вміти своєчасно припиняти, хоча б тимчасово.

Міцні душевні стосунки не виникають спонтанно. Вони є результатом взаємної цілеспрямованої праці за ступенями зростання [2]:

I ступінь. *Комфортне проведення часу*: загальні теми, доброзичливість, етичність, неприпустимість агресії в будь-якій формі, іншого негативу. Головне — разом цікаво, комфортно і є сенс розвивати стосунки далі.

II ступінь. *Взаємодопомога, спільні справи*: приходити на допомогу, просити допомоги, відмовляти в допомозі (якщо запит перевищує умови), далі — розвиток взаємовідносин, обмеження або припинення взаємовідносин.

III ступінь. *Порозуміння*: долання конфліктів, вирішення протиріч, вміння вести діалог і знаходити компромісні рішення, володіння собою, — коли накопичується позитивний досвід і стає нормою, можна робити наступний крок — розкривати почуття.

IV ступінь. *Розвиток почуттів*: спільне зростання з урахуванням спільних переконань, цінностей, планів.

Розвиток взаємин за ступенями, не забігаючи вперед, — це гарантія розвитку глибоких стосунків без розчарувань та душевного болю тому, що є час для перевірки серйозності намірів, готовності спільного внеску у розвиток відносин конкретними справами, вчинками тощо. Поки що є проблеми, переходити на наступний щабель безглуздо. Звернемося до опису особливостей основних видів взаємовідносин.

Особисте життя — тепло люблячих сердець, турбота, ніжність, інтим, душевний комфорт, домашній затишок, ін., можливість спільного розвитку та діяльності, основа створення сім'ї (розвиток почуттів на все життя, виховання дітей).

Найважливіше для побудови щасливого особистого життя: надійність і відданість, духовне багатство люблячих душ, взаємне особистісне зростання, загальне середовище — спільні друзі, спільні традиції. Чим більше спільних інтересів і вони виявляються на ранніх етапах, тим швидше розвиваються відносини, тим сильніше почуття між людьми розвиваються.

Взаємини із дітьми. Кожна нормальна людина щиро бажає своїм дітям всього найкращого — щоб вони були здоровими, красивими, сильними, коханими, щасливими, досягали найвищих вершин у житті. Але незважаючи на бажання блага дітям, батьки зазвичай виявляються не підготовленими до цього. Їх не навчали цьому ні в школі, ні у вузі, і все, що вони можуть робити, — це копіювати своїх батьків. Щоб побажання стали реальністю потрібно:

По-перше, особистий приклад, найдієвіший виховний інструмент замість найрозумніших нотацій. Чого батьки досягли в житті, як поводяться вдома і на людях, реагують на різні ситуації, що роблять для сім'ї та дітей – це для дитини найголовніше, і вона це копіюватиме у своєму житті.

По-друге, створити середовище та умови, щоб дитина освоювала навички спілкування, росла і розвивалася як особистість, отримувала враження від життя.

По-третє, навчання ролям. Важливо, щоб дитина по черзі навчалася всім ключовим ролям, так би мовити, проживала їх. Виділяємо ролі як-от: підпорядкованості, де вона повинна приймати та виконувати накази; самостійності, де вона сама приймає рішення та відповідає за нього; бажаності, де вона може просити, все, що хоче, і отримати, що можливо. Тобто дитина має вміти підкорюватися, домовлятися та наказувати в різних умовах та можливостях.

По-четверте, позитивний настрій — вселяти віру в себе, підтримувати («Ти зможеш», «У тебе все вийде», «Ти — сильний, ти можеш досягти більшого»).

По-п'яте, поєднання заохочення та покарання. Заохочувати будь-які добрі справи, успіхи (переважно морально). При цьому, якщо дитина завинила, то має понести покарання. Потрібно вміти любити, але не «залюблювати», і треба вміти карати. Дитина має добре відчувати, що за всі вчинки треба відповідати, тоді є шанс, що виросте справді гідна людина.

Взаємини із батьками. Інша сторона відносин «батьки-діти» — це ставлення дітей до батьків. І тут також першочергове значення має батьківський приклад дітям, зокрема ставлення до бабусь та дідусів. Ставитися до своїх батьків так, як людина бажає, щоб ваші діти ставилися до вас. Коли підростуть, вони копіюватимуть ваше синівське/дочірнє кохання, реалізовуватимуть його в традиціях сім'ї, ін., а не дотримуватися ваших моральних настанов.

Друзі. У дружбі сила взаємин залежить від наявності у людей спільних інтересів, скільки цих інтересів і наскільки вони важливі.

Друзі — люди, які здатні один для одного зробити все необхідне: для збільшення радості; для того, щоб ні що не затьмарювало друга; для порятунку друга з будь-якого лиха, навіть ризикуючи своїм життям.

Дружба не виникає раптово. Вона проходить шлях від приємного проведення часу до безумовної відданості. Для цього у взаємини потрібно вкладати час, слова, вчинки, особисте ставлення (наскільки людині дорога дружба). Одна з функцій дружби, крім взаємної радості від спілкування та насолоди почуттями, — навчити людину віддавати: енергію, увагу, турботу, допомогу, сили та засоби попередньо чужій людині. Це лікує від егоїзму.

Службові взаємини повинні стати основою успіху, незалежно від сфери діяльності, або вони стануть причиною розвалу справи. Суть — виконання основних правил відносин в ролях: вищий, рівний, нижчий. Якщо ці ролі витримуються, знімається великий перелік проблем. Ідеал — взаємини в команді.

Команда. Для успіху будь-якої справи потрібна ефективна команда. Команду від звичайного трудового колективу відрізняє максимальна зацікавленість кожного в загальному успіху і спрямованість всіх складових, особливо взаємин, на цю єдність. Знайти таку команду досить важко. Набагато реальніше створити таку команду самим. Це не просто, і для цього потрібно докласти неабияких зусиль. Практично всі видатні керівники впевнені, що свого успіху вони досягли насамперед завдяки своїм командам. Головним показником якості команди (що охоплює безліч факторів) є саме її єдність.

Знайомі: комфортне проведення часу (взаєморозуміння, знаки уваги), посилення самореалізації (довіра, командна гра, допомога), становище у суспільстві (стійкість, вирішення проблем).

Усі перелічені питання мають стати змістом докладного вивчення у шкільній програмі. Розкриття основ взаємовідносин та їх основних правил, посилені відповідними тренінгами та атмосферою у навчальному колективі повною мірою підготує школяра до гідного самостійного життя.

Список використаних джерел

1. Бабич В. П., Могилко В. А., Онегина В. М. Прикладна онтологія : моногр. Харків : Друкарня Мадрид, 2013. 364 с.
2. Міаніє М. Ю., Потьомкіна А. Г. Щастя. Харків : Созіданіє, 2011. 240 с.
3. Хвостиченко О. М., Трусей Л. Г., Сердюк О. Д., Бездітько О. В. Концепція системи освіти «ДИВО-21» — «Духовно-інтелектуального виховання та навчання у XXI столітті». *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича. Харків : ВННОТ, 2020. Вип. 2. 116 с.
4. Хвостиченко О. М. Про сенс життя, життєві цілі та джерела щастя. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича. Харків : ВННОТ, 2020. Вип. 2. 116 с.
5. Хвостиченко О. М. Структура особистості як об'єкт духовно-інтелектуального виховання та навчання. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. період. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича, Л. С. Рибалко, Л. А. Штефан. Харків : ВННОТ, 2021. Вип. 3. 452 с.
6. Трусей Л. Г. Феномен нової людини в умовах поглиблення применшення духовності в житті суспільства. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. період. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича, Л. С. Рибалко, Л. А. Штефан. Харків : ВННОТ, 2021. Вип. 3. 452 с.